

Modráky a růžáky aneb když byl ÚTISK pojmenován

JAROSLAV SUK

Kdo ovládá informace, má moc. V totalitě musí být státní kontrola informací pokud možno co nejúplněji. V dobách, kdy komunikace spočívala jen v rozhlasových a televizních (někde u hranic třeba i zahraničních) vysíláních, v kontrolované poště a telefonu, to bylo poměrně snadné. Zahraniční rozhlas se rušil. Brblání rušiček představovalo kvintesenci komunistické argumentace, rétoriky a logiky. Pošta se otvírala na Gorkáči, poště 120, kde rozlepovači a zalepovači dopisních obálek soutěžili o hrdý prapor Brigády socialistické práce. Zahraniční telefonáty se zase odposlouchávaly na Žižkově, protože byly všechny svedeny do jediné přípojky.

Zůstávalo domácí zpravodajství, tehdy velmi omezená média, a pro ně existoval složitý aparát dohledu, o němž by se jistě dala psát objemná díla. Absolvoval jsem v Moskvě jeden ročník studia na novinářské fakultě MGU a dobře si pamatuju na poučku z „marxisticko-leninské nauky o tisku“ – tak se ten předmět jmenoval: Советский журналист тщательно выбирает факты; одни отбрасывает, другие сообщает читателям. (Sovětský novinář pečlivě vybírá fakta. Některá odhazuje, jiná sděluje čtenáři.)

V roce 1968 jsme nakrátko dosáhli svobody slova, ale poměrně brzy po invazi se vynořil Úřad pro tisk a informace, zvaný případně ÚTISK, později přejmenovaný na Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI), obnovená

Samizdatové vydání knihy Bohumila Hrabala *Životopis trochu jinak* Foto: ČTK

cenzura, zatím zaváděná reformátory kroucími se pod svými podpisy moskevského protokolu. Už v říjnu přišlo do redakcí „doporučení“: „Nepublikovat nic, co by mohlo vyznít jako kritika SSSR a dalších čtyř socialistických států; nic, co by mohlo ohrozit KSČ, Bezpečnost a armádu“. Nesměly být používány pojmy „okupant, okupace a neutralita“. „ÚTISK“ také zakázal uveřejňovat „informace týkající se dílčího i celkového zhodnocení škod způsobených vojenským obsazením, případně pobytem cizích vojsk v naší zemi“. Cenzura přišla rychle a snadno a postupem doby se zdokonalila, brzy se občané směli do-

vídat jen některá pečlivě vybraná fakta. A samozřejmě fakta s náležitým komentářem, který se nedal oddělit od sdělovaných pokřivených informací. Dodnes je česká žurnalistika plná směšování informací a subjektivních názorů. Tenkrát chodily „dolů“ příkazy, co se smí a nesmí uveřejnit, případně jak se o tom či onom má psát, co a jak se má pojmenovat, co se nesmí pojmenovat pravým jménem, a v případě, že se informace uveřejnit může, pak v jakém kontextu, na jakém místě, v jakém rozsahu, jak nápadně a s jak velkými titulky. Byly informace pro první stranu s velkými titulky a informace pro třetí stra-

Spisovatelé i novináři se snažili, cenzura ale byla silnější

Foto: ABS

nu na nenápadném místě s malými titulkami.

Ovšem ti mocní nahoře informace pro sebe potřebovali, a to nezkrátené a úplné. Takže pro ně pracovali novináři, kteří četli zakázaný zahraniční tisk (nepřátelské kapitalistické ciziny) a poslouchali zahraniční rozhlas, zejména ten rušený, a o něm vydávali „monitory“. Na modrých papírech, „modráčích“, podávali informace pro partajní bossy nižších až středních kategorií, kdežto na „růžáčích“ se vyskytovaly informace zvláště nebezpečné, které mohli číst jen vyšší soudruzi.

Na bílých papírech přicházely ze sekretariátu ÚV KSČ absolutní zakazy. Neboť nad všemi dozorovými úřady a šéfredaktory stál ideologický tajemník ÚV KSČ – a pokud vím, na tomto poli se angažoval zejména Vasil Biľak.

„ZAKÁZALI PSÁT A ZAKÁZALI ZPÍVAT“

Cenzura zahrnovala veškeré tiskoviny, filmy, zvukové záznamy. Zahrnovala díla, dílka, projevy, pořady, představení, texty, termíny, přísloví, úsloví i autory, překladatele, ilustrátory,

herce, skladatele, zpěváky. Každý, i malý rozmnožovací přístroj byl pod dohledem. Po roce 1968 normalizátoři ničili celé náklady nových knih, odváželi z knihoven a drtili ve stoupách už vydané knihy. Kolik bylo nevydaných děl, nenafilmovaných scénářů, nekonaných divadelních představení, koncertů, to už nikdo nedá dohromady. Kolik zakázaných spisovatelů se ani nestačilo zakázat, jelikož prostě nevznikli, to ani zjistit nelze. V těchhle souvislostech se mi vždycky vybaví Hrabalova Příliš hlučná samota a onen lis, u kterého jsem taky nějakou dobu pracoval coby pomocný dělník v tiskárně, lis, který mačkal a drtil papíry, takový lis, od kterého se nakonec onen dělník nechal rozdrtit sám. Hrabalův zoufalý výkřik proti cenzuře.

Nad orwellovským temným světem zvítězila nakonec drobná práce samizdatu, nepovolených výstav a koncertů – i šlendrián v práci „orgánů“, zájem o pravé umění a pravdivé informace i mezi služebníky moci.

Nevím, jak by to dělali dnes, „lido- vá“ Čína má určitý mocenský vliv na Google, ale její totalita se rozpadá. V době internetu a mobilů se snad dá udržet informační totalita jen v režimech severokorejského typu. A je otázkou, jak dlouho.

Dostat pravdivou informaci a zasadit ji do správného kontextu by dnes mělo být úkolem snadnějším. Nevěříme však, že snadným! V záplavě pseudoinformací bulvárového typu a reklamy se dnes občan dozvídá relevantní informace jen po určitém úsilí. Pozornost musí věnovat taky tomu, kdo co sděluje a proč to sděluje. Je informace napsána objektivně? Není podána pod určitým úhlem? Nezamlčuje určité aspekty?

O tom, jaké figle se dají na poli skryté propagandy využívat, by měly být pořádány veřejné kurzy a obrovskou úlohu by měla mít školní výuka. Protože jak totalitní propaganda chtěla být dokonalá, tak byla blbá. My dnes máme co do činění s ovlivňováním chytrým, proti kterému bychom se měli snažit získat znalosti a dovednosti.

pd